

WYROK Z DNIA 29 MAJA 2012 R.

II KK 106/12

Przestępstwo określone w art. 209 § 1 k.k. jest przestępstwem materialnym. Warunkiem jego dokonania jest to, żeby uchylenie się od obowiązku alimentacyjnego spowodowało skutek w postaci narażenia pokrzywdzonego na niemożność zaspokojenia podstawowych potrzeb życiowych.

Przewodniczący: sędzia SN J. Szewczyk.

Sędziowie: SN E. Wildowicz, SA (del. do SN) D. Kala (sprawozdawca).

Sąd Najwyższy – Izba Karna w sprawie S. O., skazanej za przestępstwo z art. 209 § 1 k.k. po rozpoznaniu na posiedzeniu – bez udziału stron – w dniu 29 maja 2012 r. kasacji wniesionej na korzyść skazanej przez Prokuratora Generalnego od wyroku Sądu Rejonowego w K. z dnia 19 sierpnia 2011 r.,

u c h y ł i ł zaskarżony wyrok i u n i e w i n n i ł S.O. od popełnienia zarzucanego jej czynu (...).

UZASADNIENIE

Wyrokiem Sądu Rejonowego w K. z dnia 19 sierpnia 2011 r. S. O. została uznana za winną tego, że w okresie od dnia 1 września 2010 r. do dnia 27 stycznia 2011 r. uporczywie uchylała się od ciążącego na niej obowiązku opieki nad matką Alicją M., orzeczonego wyrokiem Sądu Rejonowego w K. Wydział Rodzinny i Nieletnich z dnia 8 grudnia 2008 r., a dotyczącego zapewnienia pokrzywdzonej pielęgnacji i całodobowej opieki do-

mowej przez okres 2 pierwszych tygodni każdego miesiąca, narażając Alicję M. na niemożność zaspokojenia podstawowych potrzeb życiowych, to jest popełnienia przestępstwa z art. 209 § 1 k.k. i za to na podstawie art. 209 § 1 k.k. sąd wymierzył oskarżonej karę 10 miesięcy ograniczenia wolności z obowiązkiem wykonywania nieodpłatnej dozorowanej pracy w wymiarze 30 godzin w stosunku miesięcznym. Powyższym wyrokiem rozstrzygnięto także o kosztach procesu, w tym kosztach obrony z urzędu.

Przedmiotowy wyrok nie został zaskarżony przez żadnego z uczestników procesu i uprawomocnił się z upływem 26 sierpnia 2011 r.

Kasację od prawomocnego wyroku Sądu Rejonowego w K. z dnia 19 sierpnia 2011 r. – zaskarżając go w całości na korzyść oskarżonej – wniósł Prokurator Generalny. Autor nadzwyczajnego środka zaskarżenia zarzucił w nim „rażące i mające istotny wpływ na treść orzeczenia naruszenie przepisu prawa karnego materialnego, tj. art. 209 § 1 k.k. polegające na uznaniu, że S. O. dopuściła się przestępstwa określonego w art. 209 § 1 k.k., podczas gdy w przypisanym oskarżonej czynie brak było wszystkich znamion tego występk, to jest znamion niełożenia na utrzymanie osoby najbliższej lub innej osoby oraz narażenia tej osoby na niemożność zaspokojenia podstawowych potrzeb życiowych”.

Odwołując się do tak sformułowanego zarzutu Prokurator Generalny wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku i uniewinnienie oskarżonej od popełnienia zarzucanego jej przestępstwa.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje.

Kasacja Prokuratora Generalnego – wniesiona na korzyść oskarżonej – okazała się oczywiście zasadna w rozumieniu art. 535 § 5 k.p.k., zarówno w części wskazującej na zaistniałe rażące naruszenie przepisu prawa karnego materialnego (art. 209 § 1 k.k.), mające istotny wpływ na treść wyroku, jak też w części domagającej się uchylenia zaskarżonego wyroku i

uniewinnienia oskarżonej od popełnienia zarzucanego jej czynu przestępnego.

Przechodząc do wyjaśnienia przyczyn wydania przez Sąd Najwyższy rozstrzygnięcia zamieszczonego w sentencji wyroku tego sądu, należy najpierw nadmienić, że dobrami, które chroni przepis art. 209 § 1 k.k., jest rodzina i obowiązek opieki. Jednym ze znamion określających czynność sprawczą powyższego przestępstwa jest uporczywe uchylanie się od obowiązku opieki polegające na nielożeniu na utrzymanie osoby uprawnionej. Stąd też w doktrynie i w judykaturze przyjmuje się, że art. 209 § 1 k.k. penalizuje uporczywe uchylanie się od zabezpieczenia materialnych podstaw egzystencji danej osoby, której prawa w tym zakresie zabezpieczone są ustawą lub orzeczeniem sądowym [M. Szewczyk (w:) A. Zoll (red.:) Kodeks karny. Komentarz – część szczególna, tom II, Kraków 2004, teza 1 do art. 209 k.k.; M. Mozgawa (red.:), Kodeks karny. Praktyczny komentarz, Warszawa 2010, teza 1 do art. 209 k.k.; uzasadnienie postanowienia Sądu Najwyższego z 20.04.2001 r., V KKN 47/01, OSNKW 2001, z. 7-8, poz. 54].

Dodać także trzeba, że przestępstwo określone w art. 209 § 1 k.k. jest przestępstwem materialnym. Warunkiem jego dokonania jest to, żeby uchylanie się od obowiązku alimentacyjnego spowodowało skutek w postaci narażenia pokrzywdzonego na niemożność zaspokojenia podstawowych potrzeb życiowych (szerzej A. Marek: Prawo karne, Warszawa 2009, s. 523).

Jak wynika z opisu czynu przypisanego oskarżonej, miała ona dopuścić się przestępstwa z art. 209 § 1 k.k. „uporczywie uchylając się od ciążącego na niej obowiązku opieki nad matką (...) a dotyczącego zapewnienia w/w pokrzywdzonej pielęgnacji i całodobowej opieki domowej przez okres 2 pierwszych tygodni każdego miesiąca”. W oczywisty sposób, na co wskazuje zasadnie autor kasacji, tego rodzaju zachowanie nie wyczerpuje jednego ze znamion czynu zabronionego z art. 209 § 1 k.k., jakim jest „uchylanie się od obowiązku łożenia na utrzymanie osoby uprawnionej”. Zdecydowanie

czym innym jest bowiem uchylanie się od obowiązku „pielęgnacji i całodobowej opieki domowej” (czynności niematerialne) nad osobą uprawnioną i uchylanie się od obowiązku „łożenia na utrzymanie” takiej osoby (czynności o charakterze materialnym).

W powyższym kontekście podkreślenia wymaga to, iż w obszarze prawa penalnego, będącego „prawem granic” (*ultima ratio*), nie jest dopuszczalne dokonywanie wykładni rozszerzającej określonych regulacji na niekorzyść sprawcy. Tego rodzaju zabieg interpretacyjny godziłby bowiem w wyrażoną w art. 42 ust. 1 Konstytucji i art. 1 § 1 k.k. zasadę określoności przestępstwa (szerzej A. Marek, *op. cit.*, s. 68; M. Dietrich, B. Namysłowska-Gabrysiak: *Prawo karne – część ogólna*, Warszawa 2003, s. 5-6; wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 13 stycznia 2005 r., P 15/02, OTK-A 2005, nr 1, poz. 4). Stąd też ustawowy zwrot „uchylanie się od obowiązku łożenia na utrzymanie” musi być rozumiany literalnie.

Jednocześnie w realiach tej sprawy, w oczywisty sposób także brak podstaw do uznania, że oskarżona S. O. naraziła przypisanym jej zachowaniem pokrzywdzoną na niemożność zaspokojenia podstawowych potrzeb życiowych. To znamię czynu przestępnego z art. 209 § 1 k.k., wbrew temu co sugeruje prokurator w kasacji, znalazło się w opisie czynu przypisanego przez sąd oskarżonej. Zupełnie oczywistym jednak jest, że nie mogło dojść do wyczerpania przez S. O. tegoż znamienia, skoro nie przypisano jej uchylania się od „łożenia” na utrzymanie matki, lecz jedynie uchylanie się od „pielęgnacji i całodobowej opieki domowej”. Tak więc, formalnie wskazane w opisie czynu przypisanego w wyroku S. O. znamię, w postaci „narażenia pokrzywdzonej na niemożność zaspokojenia podstawowych potrzeb życiowych”, materialnie nie zostało wyczerpane. Jako oczywistość przyjąć bowiem należy, iż owa niemożność zaspokojenia podstawowych potrzeb życiowych stanowić musi pochodną uchylania się od łożenia na utrzymanie osoby uprawnionej. Mamy tutaj więc do czynienia z funkcjonal-

nym związkiem obu znamion przestępstwa z art. 209 § 1 k.k. Wobec zaś nieprzypisania S. O. znamienia uchylania się od łożenia na utrzymanie osoby uprawnionej, nie sposób w konsekwencji przyjąć, że doszło do narażenia pokrzywdzonej na niemożność zaspokojenia wspomnianych potrzeb.

Na marginesie trzeba także nadmienić, iż jak słusznie wskazuje prokurator w kasacji, obiektywnie w tej sprawie nie może być mowy o narażeniu pokrzywdzonej na niemożność zaspokojenia podstawowych potrzeb życiowych, skoro zamieszkuje ona we własnym domu wraz z opiekującym się nią synem (w tym samym domu mieszka także S. O. wraz z córką) i otrzymuje rentę przeznaczaną na jej potrzeby.

Mając na uwadze powyższą argumentację stwierdzić należy, iż Sąd Rejonowy w K., skazując S. O. za przestępstwo z art. 209 § 1 k.k. w sytuacji, gdy w oczywisty sposób tego przestępstwa się nie dopuściła, w istocie naruszył przepis prawa materialnego. Z takim naruszeniem mamy do czynienia w szczególności wówczas, gdy sąd wadliwie zastosował przepis owego prawa (w tym wypadku art. 209 § 1 k.k.) pomimo, że w danym układzie faktycznym było to niedopuszczalne.

Przedmiotowe naruszenie prawa miało charakter rażący. Przypomnieć w tym miejscu trzeba, że z tego rodzaju naruszeniem mamy do czynienia wówczas, gdy ma ono charakter niewątpliwy i oczywisty, przy czym chodzi tutaj nie tyle o łatwość stwierdzenia danego uchybienia, ile o jego rangę i natężenie stopnia nieprawidłowości (W. Grzeszczyk: Kasacja w sprawach karnych, Warszawa 2001, s. 128-129). Z przyczyn wskazanych wyżej, rangę i natężenie naruszenia w sferze prawa materialnego, uznać trzeba za zasadnicze.

Powyższe rażące naruszenie przepisu prawa karnego materialnego należy postrzegać nie na płaszczyźnie hipotetycznego związku przyczynowego z treścią wyroku, lecz na płaszczyźnie realnego związku przyczynowego z treścią tego wyroku. Niewątpliwie bowiem to, że doszło do wydania

wobec S. O. wyroku skazującego było bezpośrednią konsekwencją zignorowania przez sąd *a quo* faktu niewyczerpania przez oskarżoną, przypisanym jej zachowaniem, znamion przestępstwa z art. 209 § 1 k.k. Powyższy stan rzeczy implikuje również stanowisko, że przedmiotowe naruszenie przepisu prawa karnego materialnego miało istotny wpływ na treść wyroku, co trafnie wyeksponował autor skargi kasacyjnej.

Tak więc w niniejszej sprawie zaktualizowała się podstawa kasacyjna o jakiej stanowi art. 523 § 1 k.p.k.

Wobec zaistnienia powyższej podstawy kasacyjnej, przy uwzględnieniu charakteru stwierdzonych uchybień oraz kierunku skargi kasacyjnej, konieczne było uchylenie zaskarżonego wyroku Sądu Rejonowego w K. i uniewinnienie S. O. od popełnienia zarzucanego jej czynu (art. 537 § 1 i 2 k.p.k.). Z woli ustawodawcy orzeczenie następcze w postaci uniewinnienia od popełnienia zarzucanego czynu ma zapaść w postępowaniu kasacyjnym wówczas, gdy „skazanie jest oczywiście niesłuszne”. W judykaturze trafnie i konsekwentnie wskazuje się, że „każde skazanie za czyn, który nie zawiera znamion czynu zabronionego, a więc w sytuacji obligującej w aktualnym stanie prawnym do uniewinnienia (art. 414 § 1 k.p.k. w zw. z art. 17 § 1 pkt 2 k.p.k.), musi być uznane za oczywiście niesłuszne w rozumieniu art. 537 § 2 k.p.k.” (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia: 25 października 2007 r., III KK 318/07, LEX 323685; 21 września 2006 r., V KK 224/06, LEX 196971; 29 kwietnia 2003 r., III KK 26/03, LEX nr 77469). Z taką właśnie sytuacją mamy do czynienia w przedmiotowej sprawie.